

Отже, легітимність, як ціннісна характеристика влади князів Київської Русі поєднувала в собі сакральні-міфологічний сенс та здатність до примусово виконання волі носія влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М. Політика як покликання і професія. Вебер М. Вибрані твори. 1990. 647 с.
2. Ричка В.М. «Вся королівська рать» (Влада Київської Русі). К.: Інститут історії України, 2009. 180 с.
3. Крутенко Н.Г. Анна Ярославна. К.: Пульсари, 2011. 140 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 1. Нью-Йорк: Книгоспілка, 1954. 648 с.
5. Правовий звичай як джерело українського права (IX–XIX ст.): становлення і розвиток. // Юридична Україна. 2014. № 5.
6. Слово про Закон і Благодать // Давня українська література: Хрестоматія. К.: Либідь, 2001.

Остап ЦІЖ

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна*

АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПІСЕНЬ-ГІМНІВ У РЕПЕРТУАРІ БАНДУРИСТІВ

У цій роботі розкривається значення пісень-гімнів у репертуарі бандуристів як носіїв національних, духовних та моральних цінностей. Аналізуються музичні твори, що набули статусу гімнів у народній і професійній традиції («Боже Великий, Єдиний», «Ще не вмерла України», «Ой у лузі червона калина», «Зродились ми великої години»). Акцентовано увагу на ролі бандури як інструмента національного спротиву, єднання народу та збереження історичної пам'яті. Простежується формування ціннісних орієнтирів українців як нації на основі пісень-гімнів у інтерпретації бандуристів.

Упродовж століть український народ черпав силу в пісні – джерелі надії, правди й нескореності. Вагому роль у збереженні національного духу відіграють пісні-гімни. Пісня-гімн – це урочистий музичний твір, який виражає ідеї гідності, єдності, духовної сили. Гімнами ставали історичні, патріотичні, духовні пісні, що мали символічне значення для народу. Такі твори беруть витоки з усної народної творчості, козацьких маршів, дум, духовних кантів, псалмів. Духовним джерелом появи гімнів слугувала народна боротьба за волю та незалежність рідної землі.

У сучасному світі, де вагоме значення має національна ідентичність, пісня-гімн займає особливе місце у творчості бандуристів як джерело натхнення і постає потужним інструментом формування цінностей, колективної свідомості й духовного опору. Їх виконання на бандурі – не просто музичне дійство, а акт самоствердження народу. Пісням-гімнам притаманний високий виховний потенціал, оскільки у них висвітлюються подвиги борців за незалежність, формується повага до захисників, пробуджуються почуття народної спільності. Через виконання цих творів зберігається мовна, музична, історична спадщина. Завдяки бандурі, її особливій тембральній палітрі, пісні-гімни набувають сакральності, глибини, іноді – навіть ефекту молитви. Бандуристи, які виконують такі твори, стають трансляторами духовної непохитності, спадкоємцями традицій кобзарів, які співали про Морозенка, Дорошенка, Хмельницького. У руках бандуриста пісня-гімн – це прообраз єднання, момент національного очищення.

Символіка пісне-співів сягає часів Київської Русі. Тоді роль державного гімну виконували бойові заклики та пісні-славні. У «Слові про полк Ігорів» у піснях лунали заклики до хоробрості воїнів. Князь Ігор, «ратного духу виповнився, тай повів полки свої хоробрі на землю Половецьку, за землю Руську» [11]. Боян же, браття, <...> накладав на живі струни віщі персти свої, і самі вони славу князям рокотали» [11]. Як свідчить текст «Повісті минулих літ», перед вирішальною битвою 1223 року, на річці Калка проти татаро-монголів руські дружинні співці виконували «С нами Бог, розумійте язици» [7].

У період козаччини особливо популярними були патріотичні пісні-марші, гімни, молитви, які мали глибоко ідейний патріотичний зміст, прославляли боротьбу за волю, єдність народу, любов до рідної землі («Ой, Морозе, Морозенку», «Ой, на горі, там женці жнуть», «Засвіт встали козаченьки»). Ці твори стали містком між кобзарською традицією та сучасною їх інтерпретацією на бандурі. Сьогодні вони активно використовуються бандуристами у військово-патріотичних заходах, громадських акціях, волонтерських концертах тощо. Популярною також стала пісня «Гей, нумо, хлопці, до бою»: «Гей, нумо, хлопці, до бою на герц погуляти! Слави добувати <...> Нам допоможе святий Юр і Пречиста Мати славу добувати».

Своєрідними піснями-гімнами є «Заповіт» Тараса Шевченка, «Вічний революціонер» Івана Франка, «Ми – гайдамаки» Осипа Маковея. Однак їм не випала така трагічна доля, як пісням «Ще не вмерла України» Михайла Вербицького (на слова Павла Чубинського) та «Боже Великий, Єдиний» Миколи Лисенка (на слова Олександра Кониського).

Текст вірша «Ще не вмерла України», як зазначає Володимир Кукса, «ми знаходимо заклик до боротьби, віру в безсмертність України, її національне визволення й культурне піднесення <...>. Музичне оформлення ввібрало в себе характерні риси українських пісень, має яскраво виражене похідно-маршове звучання...» [7].

Слід зазначити, що у добу творення української державності пісня-гімн «Боже Великий, Єдиний» одразу вийшов за межі релігійних піснеспівів і разом із «Ще не вмерла України» стають національними гімнами. Вони звучали у виконанні об'єднаних хорів під орудою Кирила Стеценка у Києві під час національно-патріотичного мітингу (20 грудня 1917 р.), і в день Злуки УНР і ЗУНР (22 січня 1919 р.) [6, с. 460]. Гімн «Ще не вмерла України» прозвучав 22 січня 1918 року на офіційних зустрічах, урочистостях. Уряд УНР затвердив його як державний.

Пісні-гімни були в різних національно-патріотичних осередках, зокрема й у військовому формуванні Українських січових стрільців. Так, пісня-марш «Ой у лузі червона калина» Степана Чарнецького була створена у роки Першої світової війни, а згодом стала гімном УСС. Перші прояви піднесення національної свідомості українців були пов'язані з активною діяльністю вояків-бандуристів. Так, Данило Щербина був придворним бандуристом Павла Скоропадського та ад'ютантом Симона Петлюри. На початку 1920-х років Кость Місевич створив ансамблі бандуристів, які відроджували й поширювали традиції бандури на західноукраїнських теренах. Історичним був виступ Київської капели бандуристів під орудою Василя Ємця у театрі Бергоньє. Репертуар містив твори «Гей, нум, хлопці, до зброї», «Гей, не дивуйте, добрії люди», «Ми – гайдамаки». Маршем «Не пора, не пора» Дениса Січинського (на слова І. Франка) закінчувався концерт [10, с. 66].

Зазначимо, що пісня-гімн «Ще не вмерла України» звучала в короткі періоди української державності під час Другої світової війни. 15 березня 1939 року, Сеймом новоутвореної Карпатської України, гімн проголошено державним, а також 30 червня 1941 року у Львові, під час Акту відновлення Української державності [5]. У 1941–1944 роках Київська капела бандуристів неодноразово виконувала цей гімн, гастролюючи Волиню, Галичиною та Закарпаттям. Григорій Махиня, учасник капели, писав: «То були хвилини, коли здригалося серце й говорила кров <...>. То була невимушена клятва всіх присутніх перед Господом Богом, – не боятися ніяких перешкод і боротися до останньої краплини гарячої крові...» [10, с. 69–70].

З кінця 1940-х до кінця 1980-х років виконання національно-патріотичних пісень, в тому числі «Ще не вмерла України», було заборонено комуністичною владою, а за непослух людей саджали в тюрми і відсиляли в Сибір.

У 1989 році на Першому фестивалі української сучасної пісні «Червона рута» у Чернівцях «Ще не вмерла України» прозвучав публічно у виконанні Василя Жданкіна, Віктора Морозова та Едуарда Драча.

Державний гімн «Ще не вмерла України» разом із духовним «Боже Великий, Єдиний» вперше звучали під час церемонії інавгурації Президента України Леоніда Кравчука. Це стало традицією.

Пісні-гімни набули мега популярності під час Помаранчевої революції 2004-го року, Революції Гідності 2013–2014 років. «Ще не вмерла України» зазвучав не лише як символ національної ідентичності, але як гуртування, об'єднання українців різних регіонів до боротьби за вільну Україну [1]. Мільйони протестувальників співали Державний гімн на Майдані щогодини, відчуючи духовну силу, впевненість у тому, що треба стояти, аби зберегти незалежність України. Також сьогодні поряд «Ще не вмерла України» звучить гімн «Боже Великий, Єдиний». Він входить до репертуару багатьох бандуристів. Ним завершується кожна літургія у церквах України.

«Зродились ми великої години» – гімн, який звучить однаково важливо і актуально у всі часи, а особливо, сьогодні, під час повномасштабного вторгнення: «З пожеж війни, із полум'я вогнів, плекав нас біль по втраті України, кормив нас гнів і злість на ворогів <...>. Для нас закон найвищий – то наказ «Соборна Українська держава – вільна й міцна від Сяну по Кавказ».

Під час російсько-української війни, як і в роки боротьби воїнів ОУН-УПА, пісні маршового характеру («Лента за лентою», «Ой у лісі на полянці», «Гей, соколи», «О Україно! О, рідна Ненько!») у виконанні бандуристів стали актом національного спротиву, збереження ідентичності.

Набули переосмислення історичні, козацькі, жовнірські, рекрутські, січові та повстанські пісні. Так, нове звучання отримала пісня-гімн «Ой у лузі червона калина» у виконанні Андрія Хливнюка й на сьогодні є найбільш популярною у світі, стала українським народним гімном боротьби за незалежність. Як і в часи козацтва, національно-визвольних здвигів в Україні, гартує волю, підіймає бойовий дух бійців і бійчинь ЗСУ [9].

Час та історичні події вносять текстові корективи до окремих пісень-гімнів. Так, наприклад, у пісні-гімні «Ой у лузі червона калина» почали вживати словосполучення «червона пшениця» для відтворення кровавого бою. Солдатської крові проліто стільки, що аж «пшениця стала червоною». У такій

інтерпретації гімн Січових стрільців виконувався Національним Заслуженим Академічним Українським Народним хором ім. Г. Верьовки. Зазначимо, що його співали учасники під час перельоту в салоні літака [8].

Гімном «Ще не вмерла України» розпочинаються і закінчуються урочистості загальнодержавного значення [1]. Він звучить велично й гордо під час національних свят і військових парадів, офіційних зустрічей закордонних гостей у виконанні різних солістів та колективів [2]. Так, до прикладу, 3 березня 2022 року було створено флешмоб «Музична оборона», щоб підтримати українців на тлі боротьби з російськими окупантами.

До 30-річчя Незалежності України гімн «Ще не вмерла України» виконала народна капела бандуристок «Дзвіночок» Школи кобзарського мистецтва ЦТДЮГ [2]. До 106-ї річниці проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР у День Соборності України 106 бандуристів, вихованців двох міських музичних шкіл та школи мистецтв м. Чернігова, встановили черговий рекорд, виконавши Гімн України [4].

Потужним носієм кобзарської традиції є Національна заслужена капела бандуристів України імені Георгія Майбороди під орудою народного артиста України Юрія Курача [3]. Колектив виступає на різних платформах, національних та міжнародних заходах, бере участь у благодійних та соціальних проектах, сприяючи підтримці національної самосвідомості та гідності серед українців. Програмою «З Україною в серці» 5 квітня 2022 року капела розпочала зарубіжні гастролі країнами Європи. Благодійні концерти «починалися з твору «Україна є! Україна буде!», а завершувалися Гімном України», який глядачі виконували разом із бандуристами [12 с.148–149].

Отже, проаналізувавши ціннісні орієнтири пісень-гімнів у репертуарі бандуристів, дійшли таких висновків: пісні-гімни мають глибоке історичне коріння в кобзарській традиції; пісні-гімни є засобом об'єднання етнічних українців та українців усього світу; пісні-гімни формують національну свідомість, виступають чинником духовного єднання та культурної спадкоємності; пісні-гімни пробуджують любов до Вітчизни, гордість за її минуле й віру в майбутнє; пісні-гімни сприяють формуванню внутрішніх орієнтирів добра, співпереживання, краси, підносять пісню до рівня молитви;

Пісні-гімни – це живий підручник історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандуристи співають гімн України. URL: <https://www.google.com.ua/search>
2. Гімн України у виконанні бандуристів ЦТДЮГ. URL: <https://ctdug.lviv.ua>gimn-ukrainy-u-vykonanni-bandurystiv-cztdyug>
3. Гімн України у виконанні Національної капели бандуристів. URL: <https://www.facebook.com>.
4. До Дня Соборності у Чернігові встановили рекорд. URL: <https://www.youtube.com/watch?v>
5. Загайкевич М. Гімн України – музичний символ національної спільноти. URL: <https://mala.storinka.org>>
6. Кузик В. Молитва «Боже Великий, Єдиний». Українська музична енциклопедія. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2012. Вип 7. С. 460.
7. Кукса В. В. Провісник нашої волі. З історії гімну «Ще не вмерла Україна». КПП імені Ігоря Сікорського. URL: <https://kpi.ua/1122-13>
8. Національний заслужений академічний хор ім. Григорія Верьовки співає «Червону калину» у літаку, що летить з Лондону. URL: <https://facebook.com/brovarymedia/posts/>
9. Ой у лузі червона калина. Виконує Національна капела бандуристів України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v>
10. Пронь С., Євгенєва М. Концертна діяльність Київської капели бандуристів під час Другої світової війни // Аспекти історичного музикознавства : зб. наук. ст. / Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2024. Вип. XXXV. С. 60–81.
11. Рильський М. Слово про Ігорів похід. URL : <https://litopys.org.ua>>.
12. Черногуз Я. О. Кобзарська Січ : До 105-річчя Національної заслуженої капели бандуристів України імені Г. І. Майбороди. К.: КВІЦ, 2023.